

mindennel való összefüggését igazolni akarván, az adott verset annyi mindenhez hasonlítja, annyi mindennel hozza kontrasztba, hogy végül magára a versre alig marad tere. Van még impresszionista elemzés, sőt tartalomismétlés is, igaz viszont, hogy a kötet leggyöngébb verséről, s ez a szerzőnek föltétlen mentsége.

Itt-ott kísértene még irodalomtudományunk korábbi fejlődési szakaszainak gyöngéi: a túl közvetlen kapcsolás szociológiai kategóriákhoz, a belemagyarázás jellegű beleérzés, bizonyos formai elemek túl egyértelmű interpretálása. Annál örvedetesebb, hogy az elemzések túlnyomó többsége árnyalt formai megfigyeléseket is nyújt, sőt az adott szűk keretek ellenére néhány szerzőnek, különösen Szuromi Lajosnak, az irigylésre méltóan érzékletes stílusú Julow Viktornak és a nagy Vörösmarty-verset elemző Orosz Lászlónak kitűnő verstani elemzésre is van ideje.

Vannak megkérdőjelezhető mozzanatok is. Rákos Péter egy Vörösmarty szerelmes vers végének reménykedő kicsengését is a reformkori „feladatköltészet” számlájára írja, mely — mint újabban hangsúlyozzák, s általában nála pejoratívabb értelemben — többnyire feloldó zárlathoz vezet. Mások is optimista fordulatot érznek bele olyan versvégekbe (Bájoló lány trillák...) vagy refrénekekbe (Nincsen remény), amelyekből ez aligha következik evidensen. Néhol irodalmi viták nyomai is beleszűrődnek az elemzésbe, például Baróti Dezső kitűnő, *A reményhez*-ről írt tanulmánya végén szükségesnek tartja elvitatni a verstől a rokokó jelleget. Berzsenyi Vandal bölcsességének a francia forradalomról alkotott képét kevésbé látom pozitívnak, mint Szörényi László; sőt, a reakcióval élesen vitázó verset inkább az utóbbi időben joggal rehabilitált forradalomellenes felvilágosodás egyik kulcsversének tekinteném. S Martinkó Andrásnak is megjegyezném: úgy érzem, a Vörösmartyt nyugtózó organikus világkép pesszimista történelemszemlélete Petőfit nemcsak Mezőberény környékén kísérti; gondolati versciklusa, a *Világosságot!*, sőt a nászútján született: *Az ember* is azt mutatja, ez érzés leküzdése jóval több belső harc eredménye nála is.

Mindent egybevetve, a kötet nagy nyeresége irodalmi életünknek: bizonyítja irodalomtudományunk rohamos fejlődését, gyermekcipőiből való gyors kinövését, a módoszerk virágzó pluralitását s az elvek vitákban kibontakozó egységesedését, s tudományosság és népszerűség többnyire helyes arányát, mely ezáltal az iskolás korból már kinőtt emberek számára újból megközelíthetővé teszi e magyar irodalmi virágkor értékeit. (*Gondolat, 1975.*)

CSETRI LAJOS

Magyar Lajos: Kötések

A romániai magyar irodalom második Forrás-nemzedékét, a hatvanas évek közepe táján induló költőket azzal szokás elkülöníteni legegyszerűbben az első nemzedéktől, hogy a fiatalabbak közvetlenebbül vállalják a szülőföldhöz, a romániai magyar kultúrához való kötődést, a nemzetiségi létezés sorsproblémáit. Magyar Lajos ennek a második nemzedéknek — Király László, Farkas Árpád, Kenéz Ferenc, Csiki László és mások társaságában — egyik reprezentáns képviselője. Lírálja indulásától kezdve tele van a nemzetiségi lét problémáival, a székely haza színeivel, sajátosságával, s a költészetet küldetésnek, a nemzetiségi magyarság megtartása egyik fontos eszközének is tudja. Természetes, hogy a második Forrás-nemzedék képviselői egymástól erősen eltérő módon vállalják ezt a küldetést. Király László tág horizontú világképet teremt, melynek csak egyik színe ez a kötődés. A nagy szintézis kísérlete az övé: összekapcsol székely hagyományt, egyetemes

magyar kultúrát és modern európai gondolkodást. A balladák és az avantgarde ízei együtt adják verseinek különös zamatát. Farkas Árpád lírája gazdag képvilágával, nemzetiségi programverseinek illúziótlan, ám hites realitásával, költői erejével, egészséges és sugallatos nemzetiségi tudatával vált emlékezetessé, Kenéz Ferenc a groteszk esztétikai minőség egyéni birtokbavételével, Csiki László a szinte formátlaná formált őszinteségével, Magyar Lajos pedig a népi kultúra elemeinek rendkívül bő asszimilálásával. Első könyvének címe is jelzi ezt az erős rokonszenvet és forrást: *Hétarcú ballada* (1969). Indulásakor szinte túlzott zárttsággal tapadt a népművészet anyagához, már-már a folklorizmus veszélye fenyegette, kritikusai a táj-szótár szükségességét emlegették verseivel kapcsolatban. Némely verse alig volt több, mint imitáció vagy direkt, szinte prózai vagy modoros hűségvallomás a szülőföldhöz, a néphez. De már korai lírájában, így a nevezetes *Kapuállító* antológia címadó versében is rátalál a tradíció modern, korszerű művészi folytatásának lehetőségére: szimbólummá emeli az ismert motívumokat. Ezzel kioldja azokat a csak történelmi időből, mai érvényüket emeli ki, a jelen érdekei, mondandói szerint mozgósítva. Szimbólumalkotásában a közösségi ihlet, a társadalmi érdekű mondandó a meghatározó. A *Kapuállító* című verse a székely kaput teremti szimbólummá: a hagyományokhoz való hűség erkölcsi értéként jelenik meg a versben, a helytállás társul hozzá, s tágabb érvényű közösségvállalás fogalmazódik meg általa: „mert én marasztom az elmenőt, / vigyázom nagyon a megjövőt”. Ezt tágitja tovább a zárósor a kapu fiktív feliratának idézésével: „Áldás a bėjövőre, béke a kimenőre.” A befejezés új értékösszefüggésbe rendezi a vers egész világát: a hűség és helytállás nem kizárja, hanem lehetővé teszi a tágabb érvényű közösségvállalást.

Kötések című, második kötete (1976) erényeivel és hibáival együtt szerves továbbépítése a *Hétarcú balladának*. E líra rokonszenves karakterét elsősorban a közösségi erkölcs, nemzetiségi felelősség kötéseinek, parancsainak egyértelmű és kemény megvallása jelöli. Színeit, hangulatát „Csikország szigorú, pontos, fenyvesövezete”, „Keresztúr nyerges dombjai”, „Údvarhely szelíd lankái”, „Gyergyó kegyetlen, villogó telei”, Háromszék „Áron vérével bepermetezett televény”-e határozzák meg. Esméit, gondolatait ennek a szülőföldnek és embereinek a megváltatlan élete, s a hozzájuk való „kötések” gondolatai és módoszatai jelentik. A predesztinációszerűen tájba, szülőföldbe gyökerezettséget tapogató költői szó, s az ösztönös kötődésen túl a gondolattal is megnyert, megvédelmezett vonzalomra, a „hű számvetés”-re is utal. Legnagyobb művészi érdeme mégis e tájnak és embereinek láttató megjelenítése marad, mert kötéseinek az evidenciaszerű vállalás, az adott, veleszületett hűség a legbiztosabb ereje, a gondolatok, eszmék következetes és perspektivikus szembeállításával ezzel a világgal lényegében elmarad. Mert Magyar Lajos legtöbbször csupán fogalmi párlatát adja annak az eszmének, melyhez a vers drámájának, küzdelmes dinamizmusának kellene elvezetnie. Egyszerű és egyértelmű, közvetlen vallomásaival így gyakran lemond a magasabbrendű művészet lehetőségeiről. S ez kötetének a fő hibája: rokonszenves vallomásai sokszor prózai programnyilatkozatnak tűnnek fel, a kötést nem erősíti a kifejezés esztétikumának felbecsülhetetlen értéke. Pedig a líra alaptörvénye, hogy a gondolat a kifejezés ereje révén válik csak értékes gondolattá. Magyar Lajos szinte keresi a közvetlen, didaktikus célzatú hűségvallomások sokszázados módoszatait a párbeszéd formáktól a látványos, ám hamar üresedő szójátékokig. Nem küzd meg eléggé a kifejezéssel, eredményeinek megszerzését elzárja az olvasó elől, csak a kész párlatot mutatja meg, pedig kötetének értékes darabjai bizonyítják, hogy a költői képesség magas fokán van birtokában.

Kötetének értékei azok a versei, melyekben úgy képes szintézisbe hozni a gondolatot és a költői formát, hogy az anyagból, a képekből gazdag viszonylatrendszer fejlék ki. Hűségvallomás a *Borvizek fölött* című verse is, de szemben a *Kötések*-sorozat darabjaival, ebben a képek tömören fogalmazott, sugallatos és egyértelmű, gazdag kapcsolatrendszerrel vallanak ki. Benne van ebben a rövid versben az erdélyi táj szeretete, a tájnak és embereinek elválaszthatatlan egysége, a szegénység megszire nyúló kötése, a parasztszülők keresztsorsa, s az is, hogy ez a sors történelmi,

századokon próbált. A férfi „kopott Dózsa-arca”, az asszony „krumplivirág tekintete” az apa- és anyamotívummal a személyesség közvetlen kötelmeivel is erősíti azt a nagy felelősségű és tiszta etikájú szemléletet, mely csak úgy tudna otthonra találni a mában, ha ezeknek a sorsoknak s ennek a földnek a megváltásáról és jövőjéről megbizonyosodhatna, különben: „elébe térdel álmaimnak / sorsuk váltatlan fakesztje”. Ugyanilyen gazdag vonatkozásrendszerű, ám szinte aprólékosan pontos részletezésre építő, jelentős vers a *Vándorlás*: a vándorló munkáséletnek a bemutatása a megélhetékényszer s a szülőföld és a paraszti életforma, a sokszázados megszokottság és érzelmi kötöttség ütközésének tükrében.

Magyari Lajos kötetében rendkívül sok a kultúrmoitívumra építő vers. Ezek egy része a költői világ tágítási kísérletének, új területek meghódítási törekvésének tekinthető, más részük pedig az önkifejezés már ismert szimbolizáló, jelképekkel élő lehetőségeit kamatoztatja. A személyes, nemzeti és nemzedéki program kifejtésének, megfogalmazásának és az érzékeny lelkiismeretvizsgálatnak eleven alkalmait kínálják ezek a kultúrmoitívumok. A *Dózsa születése* a beláthatatlanná szaporodott Dózsa-versek között azért őrzi a költő egyéni jegyeit, mert ezt a motívumot az ifjúkorában mindenkiben megszülető igénynek s ennek további sorsának a szembeállítására használja, kihívón, felelősségrevonón. A *Pablo Picasso járt közöttünk* újszerű formai törekvéssel, s az ezzel szorosan összefüggő tágasabb gondolati igényével válik ki: újfajta kötődést nevez meg ebben Magyari, a művész a gazdag portréjával a művészet értelmét, elkötelezettségének szükségességét és a művészi szuverenitás jogát, valamint a művészet értékeinek, kincseinek hanyag semmibevevését, eltékozlását ítéli meg.

A kötetet záró poéma, a *Csoma Sándor naplója* Magyari Lajos költészetének legszebb értékeit összegzi. Ez a tizenhárom versből álló kompozíció 1970-ben külön könyvben már megjelent, de méltóképpen zárja a mostani kötetet is. Az emlékidézés programadás, programmegvallás alkalma a költő számára. A testamentumfikció is ezt húzza alá. A különféle gondolati, érzelmi elemeket, rétegeket különféle versformával is hangsúlyozó, egészében mégis töretlen egységet alkotó kompozíció a költő legbensőbb vallomásainak, kötéseinek-kötődéseinek drámai vizsgálata és megerősítése. Csoma Sándor erejét küldetésének közösségi értelme sokszorozza meg és segíti túl az érzelmi gátakon is. Portréja a környezete megváltására elszánt, ezért környezetéből kiemelkedő-kiszakadó magas etikájú értelmiség drámájává tágul, de magába öleli a nemzeti lét lehetőségeinek korszerű vizsgálatát is. Az igényvállalás költeménye ez, nyilvánvaló belőle, hogy a felismert küldetés teljesítése nélkül nincs mód a magánélet örömeire sem. Kiszakadni, eltávolodni sem lehet az útrairdító közösség gondjaitól, mert a közösség nélkül értelmét vesztené minden vállalkozás:

„Akit feldob magából a nép,
az nevében akarjon nagyot.
(Kit érdekelne különben Bokharában,
hogy székelj-magyar vagyok!)”

A *Csoma Sándor naplója* első megjelenése óta eltelt évek verstermése bizonyítja, hogy Magyari Lajos költészete egyértelműen és keményen vállalja ezt a küldetést. Lehetőségei nyitottak. Második kötetének egyenetlenségei, különböző színvonalú értékei ösztönözhetik és inthetik egyszerre: a művész kínja, pokoljárása, erősebb koncentrációja, tárulközőbb vallomássága, nagyobb gondolati igénye szükséges ahhoz, hogy a kötések átáramoljanak a közösségbe, hogy a kötések bevállalása közösségformáló tette váljon. (*Kriterion*, 1976.)

GÖRÖMBEI ANDRÁS